

Akademiska sjukhuset, Uppsala

Psykiatriska kliniken

J1, J2

Fjärdingen 32:1

Byggnadshistorisk dokumentation före rivning

Johan Dellbeck

15 juli 2009

UPPLANDSMUSEET

Psykiatriska kliniken
Akademiska sjukhuset
J1, J2
Uppsala

Byggnadshistorisk dokumentation före rivning

Johan Dellbeck
15 juli 2009

Omslagsbild: Vy från söder mot före detta psykiatriska kliniken, J1-J2. DIG005882.
Foto: Johan Dellbeck, juni 2009.

Upplandsmuseets rapportserie 2009:14

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2009

Upplandsmuseet, St Eriks gränd 6, 753 10 UPPSALA

Telefon 018-16 91 00

www.upplandsmuseet.se

Inledning

Denna dokumentation och byggnadshistoriska beskrivning är tillkommen med anledning av att psykiatriska kliniken på Akademiska sjukhuset i Uppsala ska rivas. Krav på antikvarisk dokumentation av byggnaden ställs i det beslut om rivningslov som Uppsala kommun beviljade den 18 juni 2009 (Dnr 2008/11923-1).

Historik

Den psykiatriska kliniken är belägen i sydvästra delen av sjukhusområdet. Den togs i bruk i slutet av 1946 efter att ha planerats i många år. På grund av bl.a. brist på arbetskraft och material under andra världskriget hade bygget försenats.

Med uppförandet av den psykiatriska kliniken fortsatte sjukhuset den stora expansion som hade inletts 1919 med nybyggandet av ny kirurgisk klinik, barnklinik, poliklinik och röntgenklinik och fortsatt på 1930-talet med uppförandet av sanatorium och ny kvinnoklinik. Sjukhusets expansion har fortsatt sedan dess i ännu större skala och pågår fortfarande i skrivande stund när byggnaderna från 1920-talet nu rivits för att ersättas av ett nytt psykiatrihus. 1930-talets nybyggnader i strikt funktionalistisk stil är sedan längre rivna.

Psykiatriska kliniken uppfördes efter ritningar av arkitekt Gustaf Birch-Lindgren. Han var en av de mest anlitade arkitekterna till nya sjukhus i Sverige och en verklig specialist på området. Birch-Lindgren hade som förste svenske arkitekt disputerat för teknologie doktorsgrad 1934 på en avhandling om Svenska lasaretsbyggnader. Sjukhusbyggandet under 1930-40-talen präglades av ökad specialisering vilket även ställde nya krav på arkitekterna. Framför allt var det programarbetet som ökade i omfattning. Under 1900-talets första hälft utvecklades sjukhusbyggandet mot mer kompakta planer. Tack vare hissen kunde byggnaderna också göras högre och mer koncentrerade än tidigare, vilket gav ett mer ekonomiskt byggande. Mittkorridorer lanserades på 1920-talet. Tidigare hade endast sidokorridorer förekommit. Den T-formade planen kom att dominera sjukhusbyggandet på 1930- och 40-talet, där stapeln kallades behandlingsbyggnad och tvärstrecket kallades sängbyggnad. Planen är typisk för funktionalismen med sin långt drivna separation av sjukhusets funktioner och återfinns även på psykiatriska kliniken.

Den psykiatrisk kliniken på Akademiska sjukhuset har en assymetrisk plan som liknar ett T. Strecket på T-et är en långsträckt trevåningsbyggnad i nordsydlig riktning som innehöll vårdavdelningar. Den kallas på relationsritning från 1948 för sängbyggnad. Stapeln i T-et utgörs av en kortare tvåvåningsbyggnad mot väster. Den benämns på ritningarna poliklinikflygel respektive behandlingsbyggnad. Sängbyggnaden innehöll vårdavdelningar i tre våningar och, i sutterrängvåningen, rum för behandling och operation, bad och förråd mm. Samtliga våningar var försedda med mittkorridor. Behandlingsbyggnaden i östvästlig riktning inrymde i sutterrängplanet laboratorium och personalrum mm. I bottenvåningen fanns en psykiatrisk mottagning. På övervåningen fanns bibliotek och föreläsningssal samt arbetsrum. De båda byggnadskropparna förbinds med ett gemensamt trapphus. Trapphuset inrymmer även hiss och hissmaskineri som skjuter upp över de övriga byggnadsdelarnas tak.

Till anläggningen hörde även ett personalbostadshus beläget ett 60-tal meter öster om kliniken på platsen för nuvarande neuroblocket.

Byggnadsbeskrivning

Exteriör

Husen är uppförda med grund och bjälklag av armerad betong samt väggar av tegel. Sockelpartiet är utfört av oputsad betong. Fasaderna är klädda med gult tegel. Samtliga byggnadsdelar är försedda med sadeltak, ursprungligen täckta med tvåkupiga tegelpannor, sedermera utbytta mot betongpannor.

Huvudentrén är belägen på norra sidan av behandlingsbyggnaden som inrymt psykiatrisk klinik. Den har en hög stensatt trappa av granit med räcken av rostfritt stål. Dörrarna är glasade i mörkbruna aluminiumprofiler liksom sido- och överljusinsläppen. Aluminiumpartierna är ej ursprungliga. Ovanför dörrarna står det POLIKLINIK med bokstäver i rostfritt stål. Ett brett, kopparklätt skärmtak av betong skjuter ut över entrén. Dessutom finns en entré till trapphuset i vinkeln mellan de båda byggnadsdelarna. Det finns även mindre entréer i ytterhörnen på sängbyggnaden samt mitt på dess västra fasad. I anslutning till dessa mindre entréer finns även mindre trapphus samt en hiss. Samtliga ursprungliga entrédörrar är utbytta mot nya brunfärgade aluminiumpartier.

Även fönstren är till största delen utbytta på 1980- eller 90-talet. Ursprungliga fönstersnickerier finns kvar till sutterrängvåningens fönsteröppningar och till trapphusfönstren. Samtliga fönster är målade vita.

Norra och södra ändarna av sängbyggnaden är försedda med vädringsbalkonger med räcken av smide och sinuskorrugerad plåt. På södra delen av sängbyggnadens östra fasad finns ett senare tillkommet, lågt utskjutande parti med väggar av platsgjuten betong och platt tak samt ett glasparti i öster. På västra fasaden, framför trapphuset med hiss, finns en envånings utbyggnad i gult tegel, som en slags ”förstu”.

Interiör

Byggnaden som helhet är inredd med slitstarka, robusta material. Den ursprungliga inredningen är dessutom till stor del välbevarad liksom planlösningen. De bägge större trapphusen har golv av rödbrun kalksten, övriga trapphus har golv och trappor av grå cementmosaik. Korridorer och rum är till största delen försedda med linoleummattor. Fast inredning i form av dörrar, hyllor och skåp är i stor utsträckning klädd med furufanér. Mellan korridorer och trapphushallar finns glasade väggpartier i trä för att släppa in dagsljus till korridorerna.

Behandlingsbyggnaden har en välbevarad inredning i tidstypisk funktionalistisk stil. Trapphuset har en påkostad, representativ karaktär. Där är golv och trappsteg täckta med rödbrun kalksten. Trappan har ett konstfullt utformat trappräcke med handledare av klarlackat trä. Dörrarna är klädda med furufanér. En trappa upp finns biblioteket med en välbevarad hyll- och skåpinredning av trä med furufanér.

Sutterrängvåningen i den långsträckt sängbyggnaden har ursprungligen inrymt bl.a. intagningsrum med omklädningsrum och badrum, sal för hjärnoperation (som det står på relationsritningen från 1948) samt arbetssalar och förråd. Vidare finns här tre skyddsrum, ett för kvinnor, ett för barn och ett för män. De före detta arbetssalarna har parkettgolv. Parketten är av en ovanlig typ med synliga ändträbitar av ek. Den före detta

operationssalen utmärks av sina gröna kakelväggar samt golv av cementmosaik. Grönt har under hela 1900-talet varit den vanliga väggfärgen i sjukhusens operationssalar.

Övriga våningar har inrymt vårdavdelningar. På bottenvåningen och våningen 1 tr fanns avdelningar för lugna, halvlugna, halvroliga respektive oroliga patienter. Avdelningarna skiljdes åt av dörrar i korridorerna. Sängrummen varierade i storlek från enskilt rum för 1 patient till större rum för upp till 6 patienter. Till varje avdelning hörde även dagrum samt tvätt- och badrum. Vid korridorsluten mot norr och söder fanns vädringsbalkonger. Våningen 2 trappor upp inrymde en barnavdelning i södra halvan och en enskild avdelning för 6 manliga och 7 kvinnliga patienter i norra halvan.

På översta våningen finns en stor terrass i norra änden av vårdavdelningen. Enligt ritningarna har det funnits en likadan terrass även i södra änden av huset, men den har senare blivit inbyggd och har använts som gymnastiksal mm.

Vy från väster med sängbyggnaden i fonden och behandlingsbyggnaden till höger. Där de bägge byggnadsdelarna möts sticker en högre del med trapphus och hiss upp. Det gula fasadteglet är karakteristiskt för 1940-talets funktionalism som ofta har en mjukare framtoning än 1930-talets funktionalism. DIG005880.

Vy från söder. De stora vädringsbalkongerna ligger i anslutning till vårdavdelningarna och till det centrala trapphus- och hisstornet. DIG005882

Vy från sydost. Fasaden har varierats med de utskjutande, breda burspråken i flera våningars höjd, som inrymmer de större salarna för sex patienter. Burspråken kröns av gavelpartier med mönstermurad fris. Dekorativa detaljer som dessa är typiska för 1940-talets arkitektur.
DIG005883

Entrén till kliniken har försetts med nya aluminiumpartier. Över dörrarna står det POLIKLINIK med stora bokstäver av rostfritt stål. Trappan av granit och räcket i stål samt det kopparklädda skärmtaket bidrar till en representativ entré i gedigna material.
DIG005876

Gavelfasad mot norr med vädringsbalkonger. På tredje våningen ligger terrassen omgärdad av ett högt skyddsräcke. DIG005886

Vy från norr längs stråket med det stora centralblocket från 1970-talet till vänster. DIG005883.

Vy från norr mot vårdavdelningarna. Här ses takterrassens höga skyddsräcke för att förhindra eventuella försök att hoppa från taket. DIG005887

Framför trapphuset på västra sidan av vårdavdelningarna har gjorts en utbyggnad i gult tegel. Även fönster och ytterdörrar har bytts ut på hela byggnaden. Endast i sutterrängvåningen och i trapphusen finns de gamla fönstersnickerierna bevarade. DIG005889

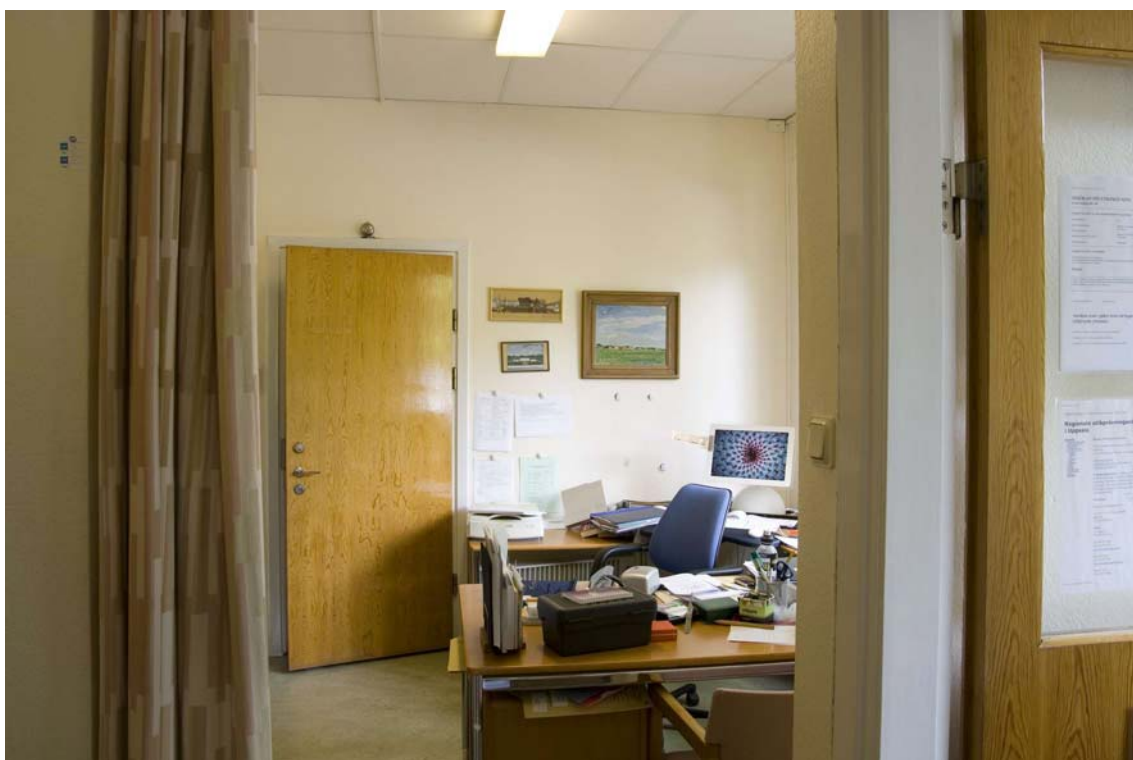
Foto mot kliniken huvudentré. DIG005890.

Trapphallen i poliklinikbyggnaden har en påkostad, stilren utformning som är välbevarad i ursprungligt skick. Dekorativt utformade trappräcken, fanérdörrar och kalkstensgolv bidrar till den tidstypiska atmosfären. På fondväggen finns en skulpterad byst av en av institutionens tidigare professorer. DIG005854.

Bild på den elegant utformade trappan med dekorativt smidesrücke i entréhallen. DIG005866

Kontorsrum på bottenvåningen med dörren till professors rum i fonden. Rummet har ursprungligen utgjort väntrum. DIG005872.

Bild från kapprum en trappa upp på samma plan som bibliotek och föreläsningssal. De glasade träpartierna mellan trapphus och innanföriggande rum återfinns på flera ställen i byggnaden. DIG005870

Föreläsningssalen en trappa upp. DIG005892

Biblioteket med sin fasta inredning av fanérklätt trä som förstärker interiörens tidstypiska karaktär. DIG005893

Rummet innanför biblioteket med fanérad skåpinredning från 1940-talet. DIG005895

Bild från det centrala trapphuset med hiss till höger. I fonden ses de glasade vitmålade träpartierna, bakom vilka behandlingsbyggnaden är belägen. DIG005897

Interiör från korridor på en av vårdavdelningarna. Ursprungliga fanerklädda dörrar finns bevarade till de flesta av rummen. DIG005910

Vitmålad dörr på en av vårdavdelningarna med originaltrycke i rostfritt stål från 1940-talet. DIG005900

Avdelningen för oroliga och halvoroliga patienter på bottenvåningen. Rum för sex patienter med glasad trävägg ut mot korridoren. På denna avdelning har de gamla fanérdörrarna bytts mot nya laminatklädda dörrar. Golven på avdelningarna är täckta med linoleummattor. DIG005901

Vårdavdelningarna har nedpendlade undertak som döljer ventilationrör. Här ses att bjälklagen är gjorda av armerad betong. Väggarna är murade av gult tegel. DIG005905

Sköljrum med vitt kakel och plastmatta på en av vårdavdelningarna. DIG005906

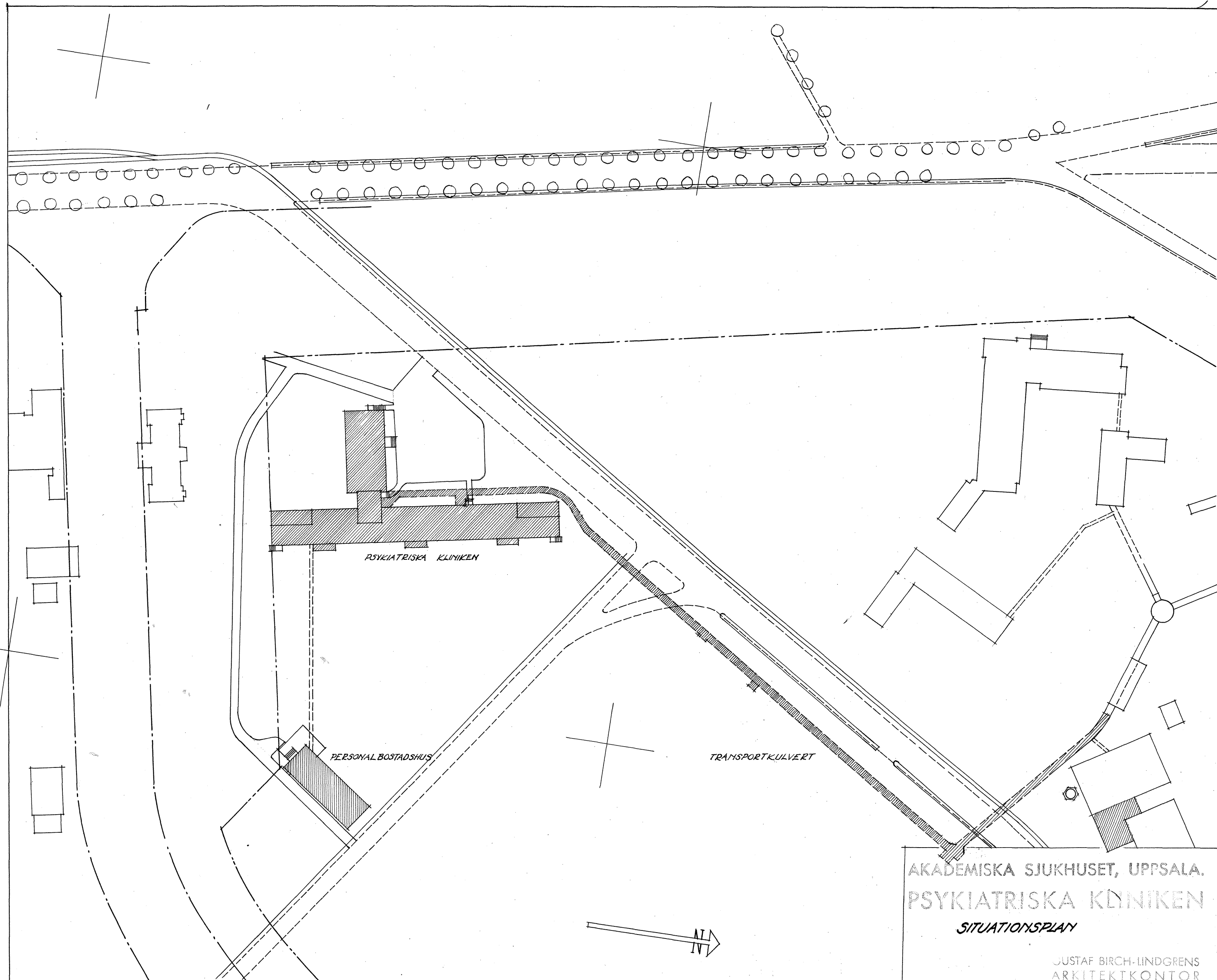

*Operationssal i sutterrängvåningen med grönkaklade väggar och golv av cementmosaik.
DIG005918*

*Bild från det centrala trapphuset vid hisstornet.
DIG005915*

AKADEMISKA SJUKHUSET, UPPSALA.
PSYKIATRISKA KLINIKEN
SITUATIONSPLAN

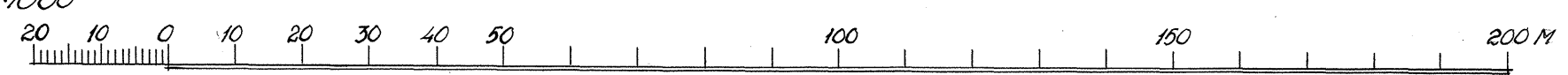
GUSTAF BIRCH-LINDGREN
ARKITEKTKONTOR

Relationsritning
195-R-1

Kungl. Byggnadsstyrelsen
B-byrån ink. d. / 19.48

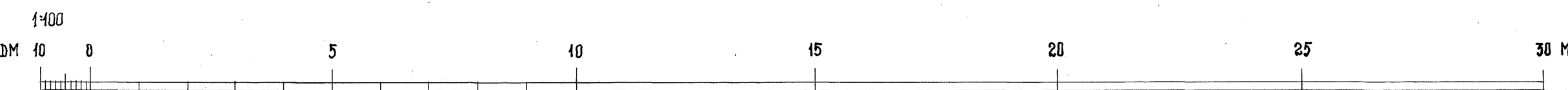
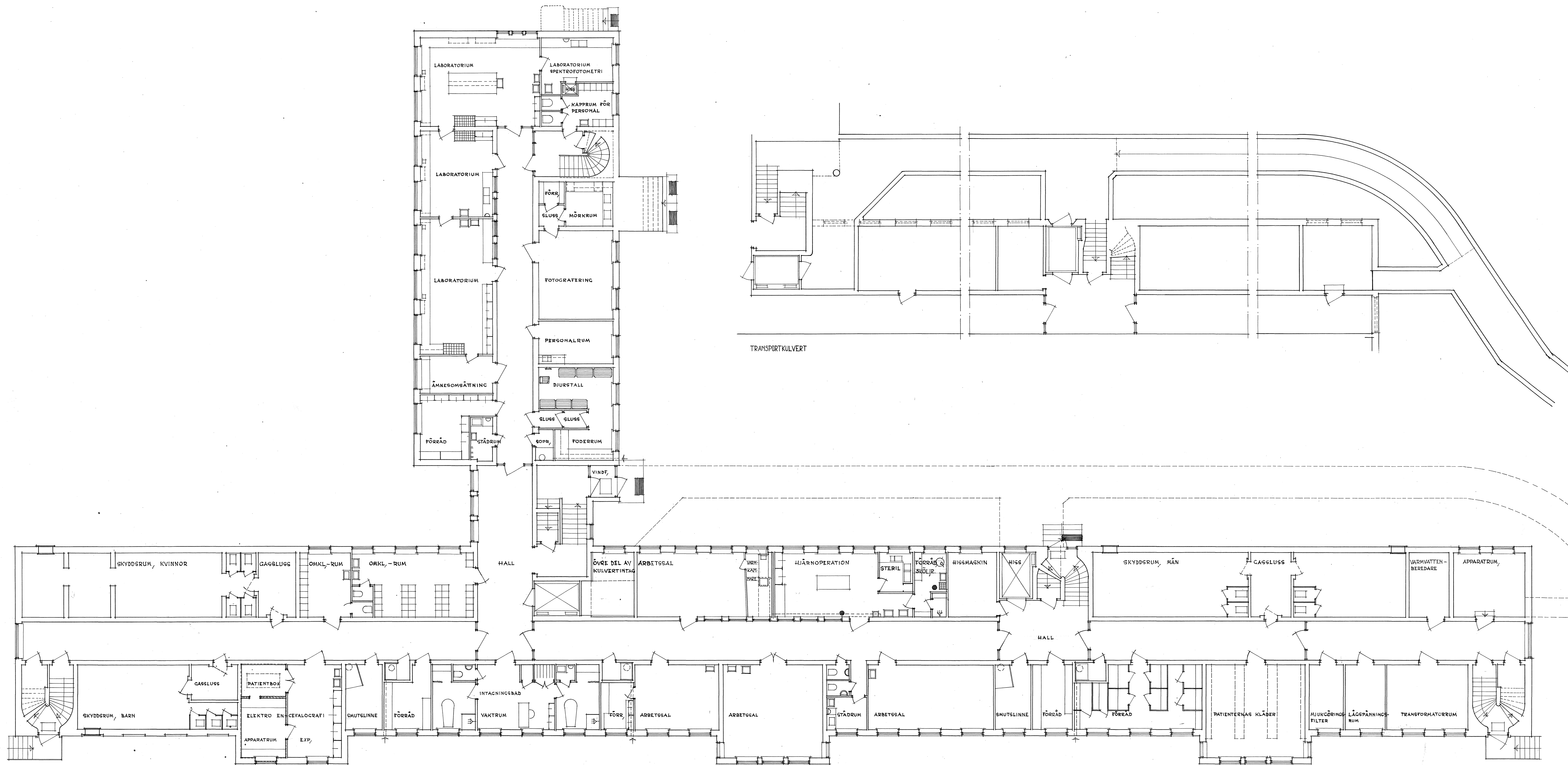
RITNING NR 159-829
RITAD AV *Spam*
STHLM DEN 6.4.48
KOMPL. DEN

SKALA 1:1000

002-406

Relationsskiz
185-R.1.
Kungl. Drottningstadsstyrelsen
B-byrdn ink. d. / 19.2.47

PLAN AV SUTERRÄNGVÄN OCH TRANSPORTKULVERT

159-219
8.10.47

002-405

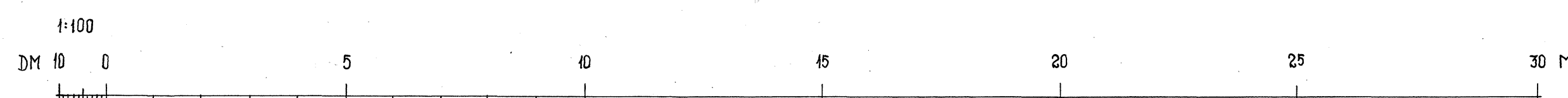
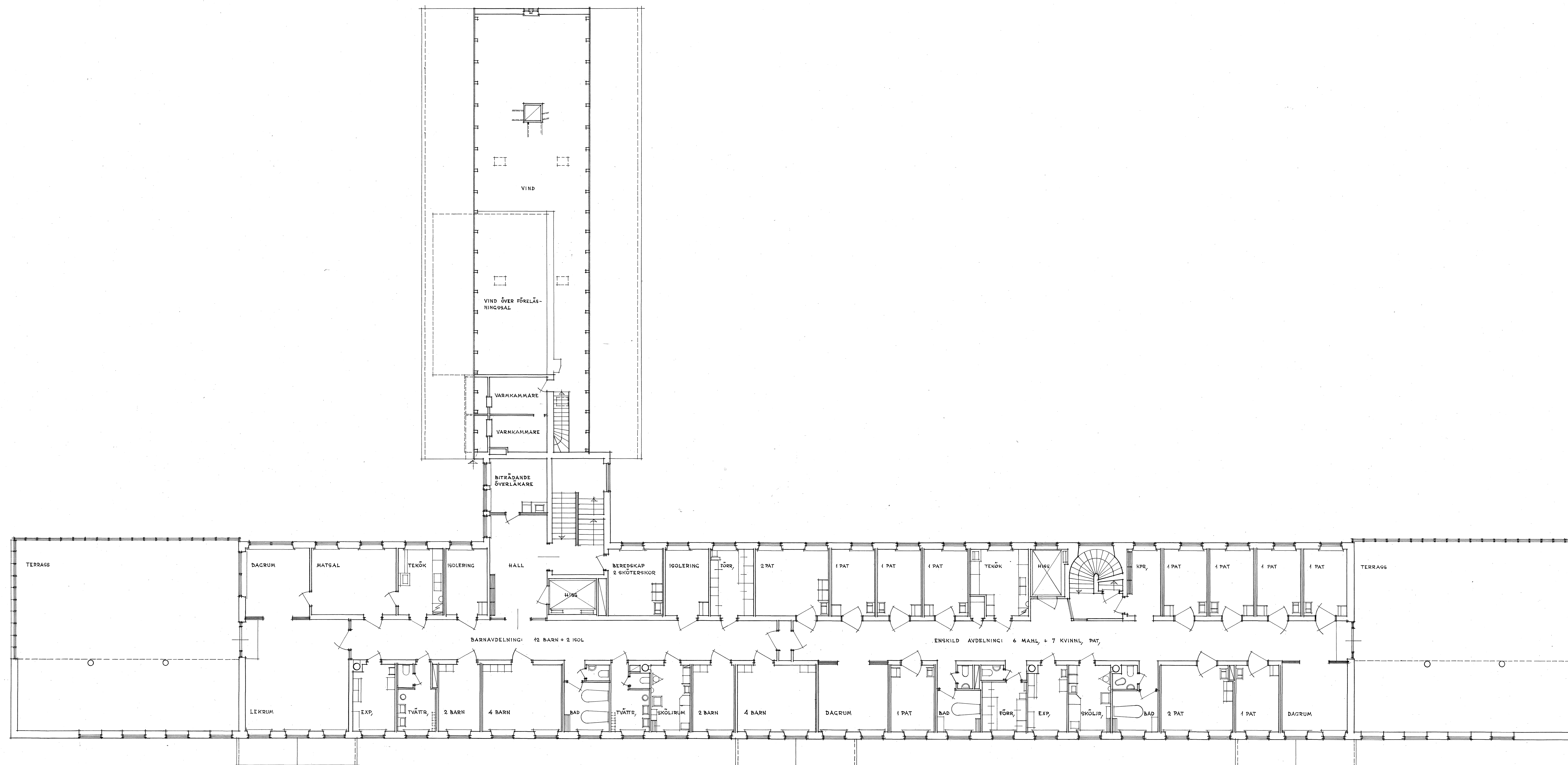

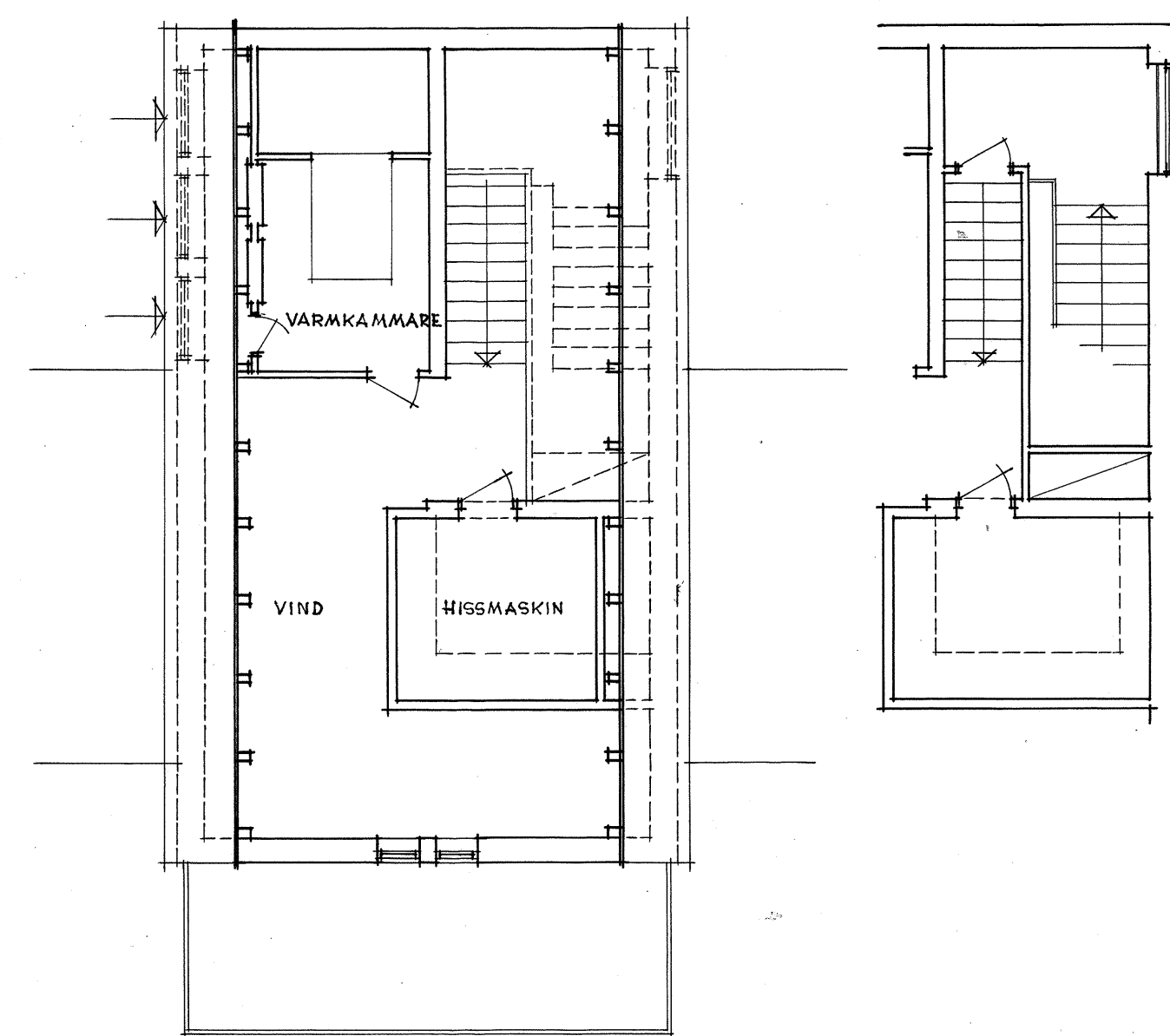
Relationsritning
155-R.5
Kungl. Byggnadsstyrelsen
B-byrån ink. d. / 19.8.47

PLAN AV VÅN 2TR

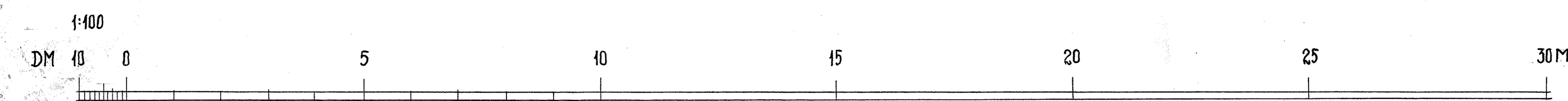
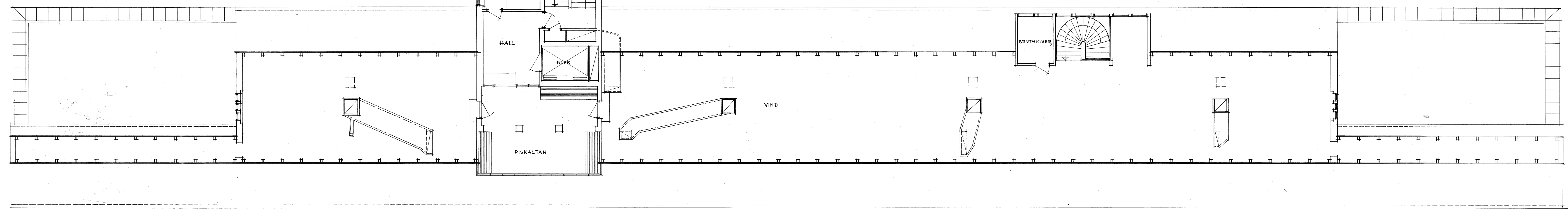
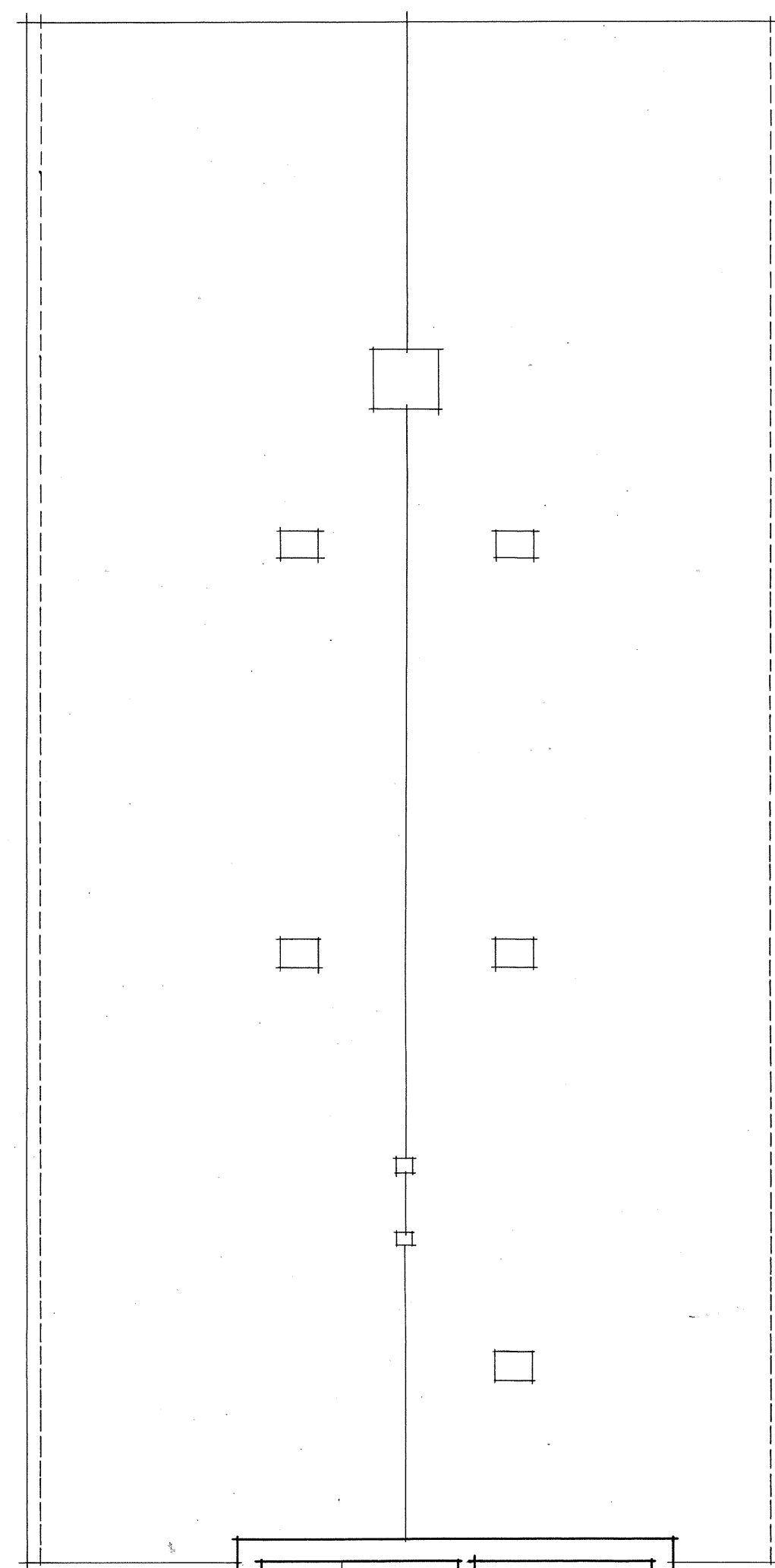
59-222
Juni
8.10.47

002-402

PLAN ÖVER TRAPPTORNET (4 TR)

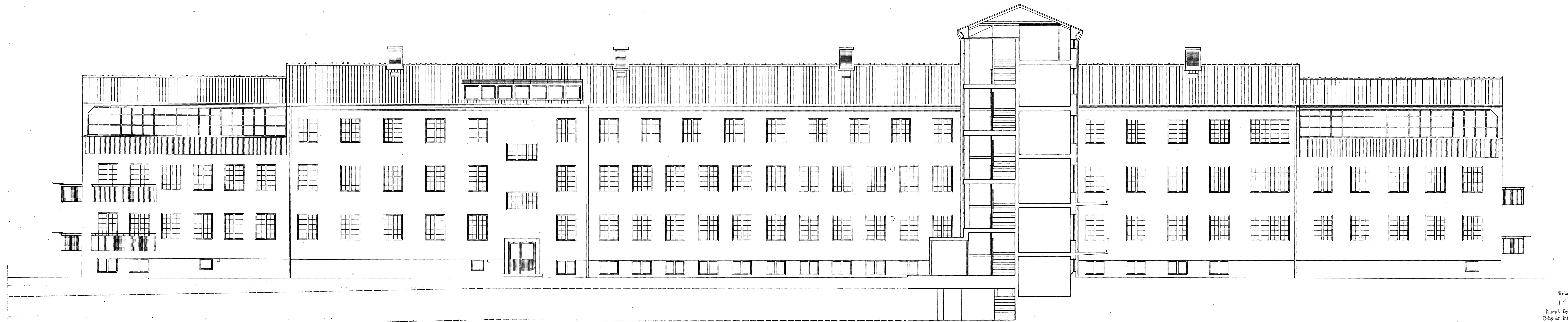
PLAN AV VINDEN (VAN 3 OCH 4 TR)

002-401

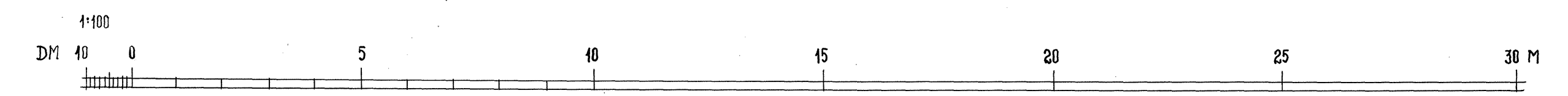
Relationsering
1:55-R-3
Kungl. Byggnadsstyrelsen
B-byrån ink. d. 19.2.8

459-223
Svea
6.10.47

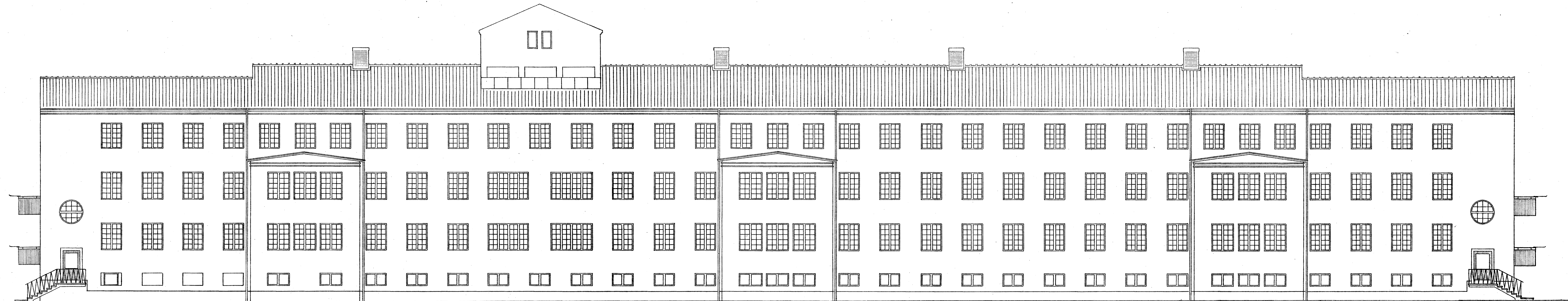
FASAD MOT VÄSTER

AKADEMIEN I UPPHÖJNINGEN
KONSTRUKTIONEN
FASAD MOT VÄSTER

002-410

Relationsritning
155-R-7
Kungl. Byggnadsstyrelsen
Byråden Ink. d. / 1948
159-224
8.10.47

FASAD MOT ÖSTER

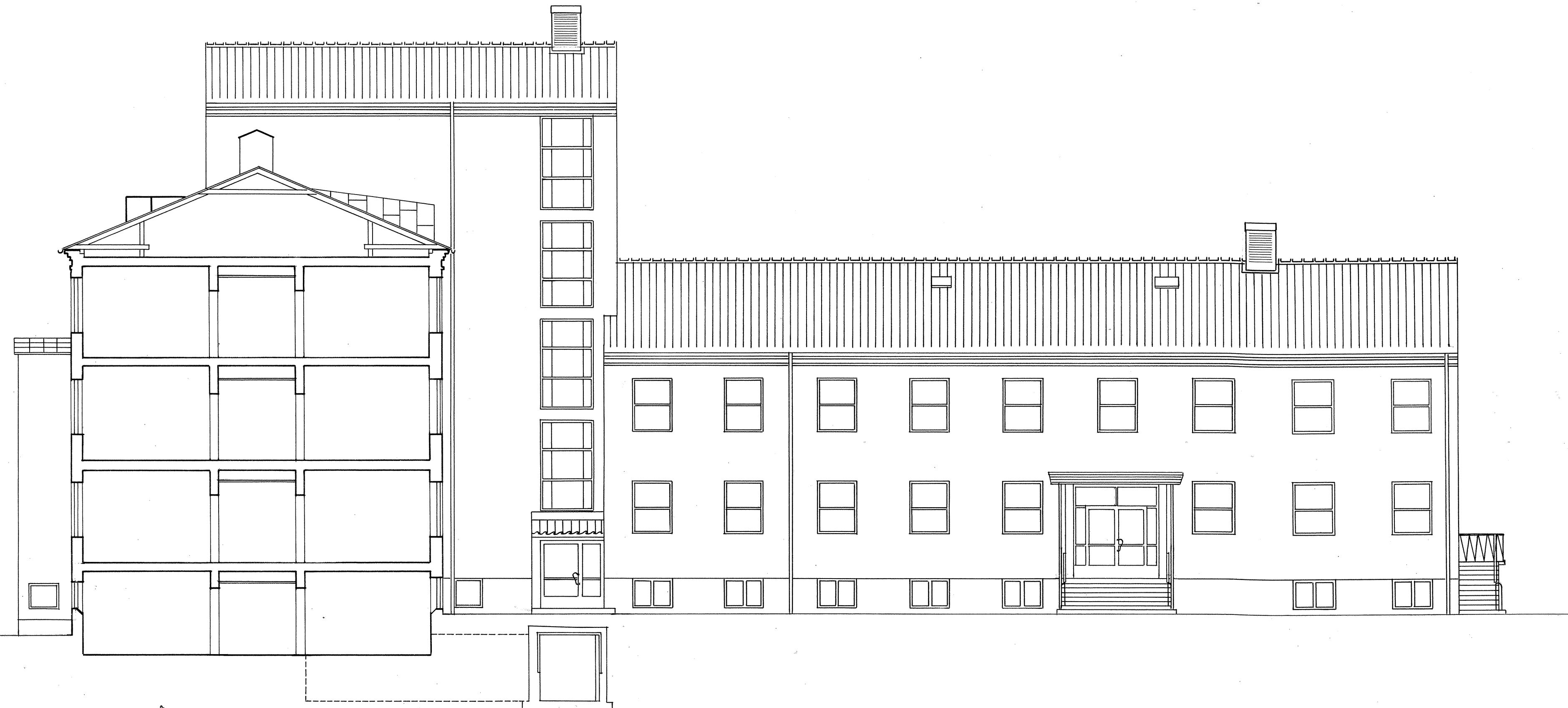
PSYKIATRISKA SJUKHUSET, UPPSALA.
PSYKIATRISKA KLINIKEN
FASAD MOT ÖSTER

002-409

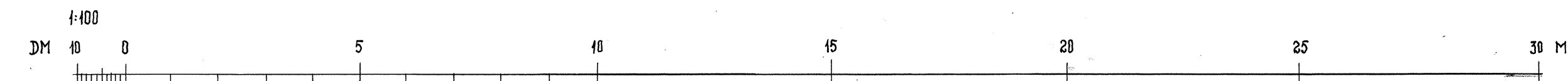
Revisionsritning
195-B-8
Kungl. Byggnadsstyrelsen
B-byrån ink. d. / 1922

159-225
Jenn
8.10.47

SEKTION GENOM SÅNGBYGGNADEN

POLIKLINIKFLYGELN, FASAD MOT VÄSTER

AKADEMISKA SJUKHUSET, UPPSALA.
 PSYKIATRISKA KLINIKEN
 FASADER OCH SEKTION

002-407

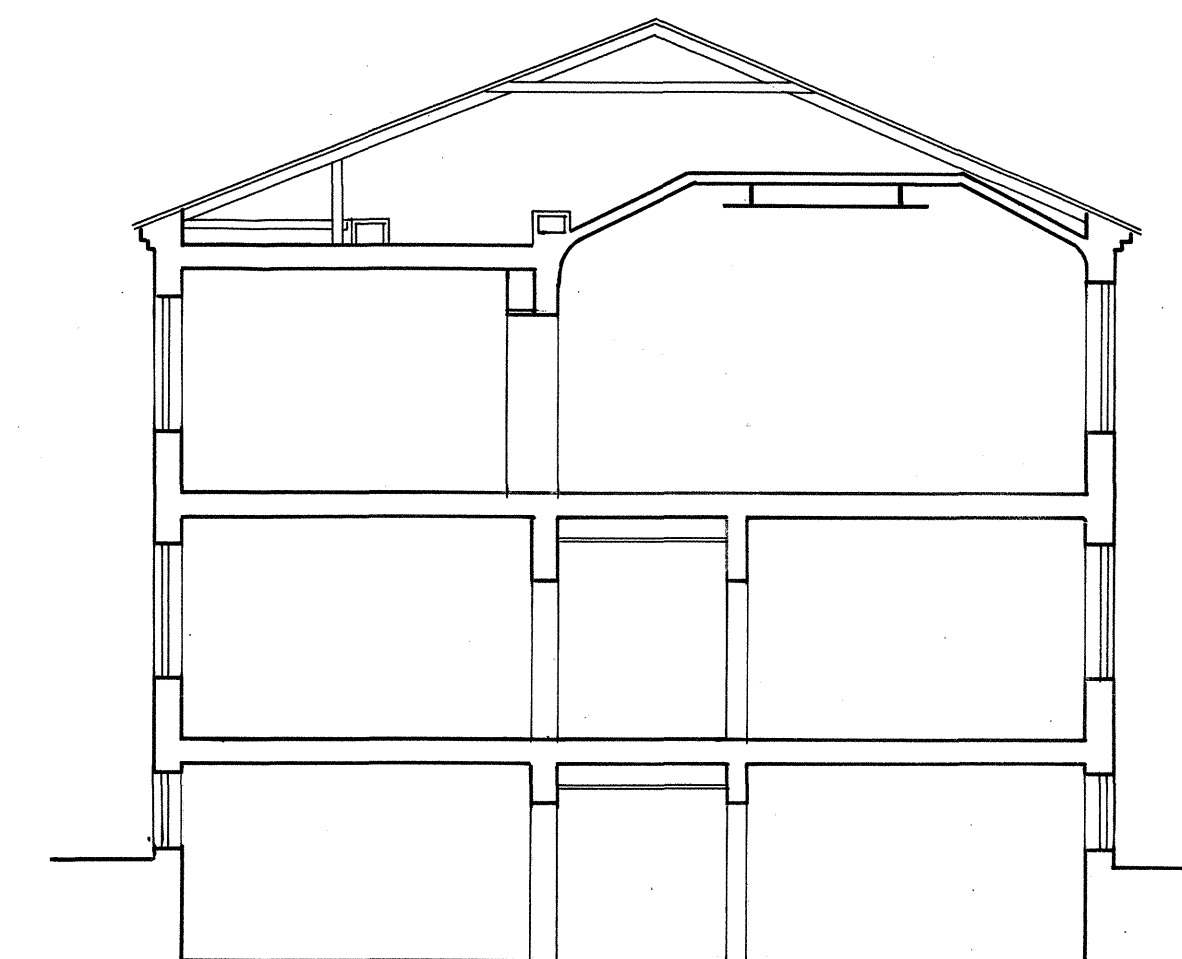
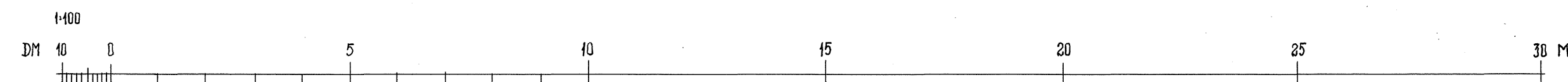
Relationsritning
 195-R-9
 Kungl. Byggnadsstyrelsen
 B-byrå ink. d. / 19.7.8

159-286
 8.10.47

FASAD MOT SÖDER

SEKTION GENOM BEHANDLINGSFLYGELN

AKADEMISKA SJUKHUSET, UPPSALA
PSYKIATRISKA KLINIKEN

FASAD MOT SÖDER OCH SEKTION

002-408

Relationsritning
195-R-10
Kungl. Byggnadsstyrelsen
B-byrån ink. d. / 19.28

159-227
RITAD AV *Sam*
STYLLAD 8.10.47
KOMPL. DEN